

*І. І. Крилова,
к. ю. н., докторант, Національна академія державного
управління при Президентові України, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2667-9245*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.16.92

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ СФЕРИ ПОСЛУГ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

I. Krylova,
PhD in Law, Doctoral student of National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine

LIBERALIZATION OF THE WATER SUPPLY AND WASTEWATER SERVICES

У статті аналізується питання впливу світових процесів з глобалізації та лібералізації на формування політики у сфері водопостачання та водовідведення. Досліджуючи проблеми реалізації державно-приватного партнерства у сфері водопостачання та водовідведення України, а також позитивні та негативні результати державно-приватного партнерства в інших країнах світу, автор визначає причинно-наслідковий зв'язок між інституційними реформами та їх результатами. Автор приділяє увагу визначенню термінів глобалізація, лібералізація ринку послуг з водопостачання та водовідведення, державно-приватне партнерство, приватизація, які дозволяють зрозуміти принципи та тенденції залучення приватного сектору (приватних інвестицій) у сферу водопостачання та водовідведення. А порівняння світових та українських підходів до визначення термінів та практик застосування дозволяє дослідити різницю та виокремити необхідні для врегулювання питання. Проведений аналіз впливу глобалізації та лібералізації на сферу водопостачання та водовідведення, а також результатів реалізації державно-приватного партнерства в різних країнах світу, мінливість підходів і політик у цій сфері, викрив базову проблему, яка полягає у боротьбі за спільний ресурс – воду. Автор звертає увагу на останні світові тенденції щодо ремуніципалізації послуг водопостачання та водовідведення, що свідчить про посилення муніципалізації, та зазначає, що найкраще управління та регулювання водними ресурсами як спільними ресурсами розміщеними на певній території може бути забезпечено тільки потужними муніципалітетами, які відповідатимуть за економічний, екологічний та соціальний добробут громади. Але потужність муніципалітету забезпечується вмінням громади ефективно управляти спільним ресурсом, що не визначається державою "зверху", а формується самою громадою шляхом створення інституцій самоврядування, забезпечення, довіри та контролю.

This article examines the impact of global processes on globalization and liberalization on water and wastewater policy-making. Exploring the problems of public-private partnership in the water supply and wastewater in Ukraine, as well as the positive and negative results of public-private partnership in other countries of the world, the author determines the cause-and-effect relationship between institutional reforms and their results. The author focuses on the definition of terms globalization, liberalization of the market of water supply and wastewater services, public-private partnership, privatization, which allow to understand the principles and tendencies of involvement of the private sector (private investments) in the water supply and wastewater. Comparing world and Ukrainian approaches to defining terms and practices allows us to investigate the differences and to identify issues that are needed to resolve the issue. The analysis of the impact of globalization and liberalization on water supply and wastewater, as well as the results of public-private partnership in different countries of the world, the variability of approaches and policies in this field, revealed the

basic problem that lies in the struggle for a common resource — water. The author draws attention to the latest global trends in the re-municipalisation of water supply and wastewater services, which demonstrates the strengthening of the municipality, and notes that the best management and regulation of water resources, as shared resources located in a certain territory, can only be provided by powerful, economically responsible municipalities, environmental and social well-being of the community. However, the capacity of a municipality is ensured by the ability of the community to effectively manage a shared resource, not determined by state centralized top-down reforms, but formed by the community itself through the creation of institutions of self-government, security, trust and control. Strengthening the role of the municipality while changing institutional processes will lead to a weakening of the level of state intervention in the activities of water supply and wastewater companies. Reasonable involvement of the private sector in the water supply and wastewater while maintaining communal property, proper self-government control and responsibility for the effective use of the community's shared resource will improve the industry's status, quality and accessibility of services.

Ключові слова: водопостачання та водовідведення, лібералізація сфери послуг, глобалізація, державне регулювання, управління спільним ресурсом.

Key words: water supply and wastewater, liberalization of services, globalization, government regulation, governing of shared resource.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зношеність основних фондів підприємств водопостачання та водовідведення в Україні, недостатність власних коштів на оновлення і модернізацію основних фондів та підвищення якості послуг з водопостачання та водовідведення, неефективність бюджетного фінансування сфери водопостачання та водовідведення були одними з причин необхідності пошуку нових підходів до фінансування галузі, особливо актуальним з яких вважалось запровадження механізмів державно-приватного партнерства. За загальною інформацією державно-приватні партнерства у сфері водопостачання та водовідведення довели свою ефективність на ринках розвинутих індустріальних країн світу, і стали одним з основних інструментів, що дозволив співпрацювати державі (муніципалітетам) з приватними особами в інфраструктурних проєктах, які потребували значних інвестицій. Розвиток державно-приватного партнерства, як концепції і практики, активізувався в кінці 20 ст., як новий напрямок державного управління під натиском лібералізації та глобалізації, які спростили іноземним інвесторам вхід до ринків послуг різних країн. Послуги з водопостачання та водовідведення стали предметом міжнародного ринку. За даними Світового банку щодо реалізації проєктів державно-приватного партнерства у різних галузях свідчать про те, що водопостачання та водовідведення є ключовим сектором модернізації об'єктів інфраструктури, адже за період 1990—2018 рр. у цьому секторі у світі в цілому було реалізовано 996 проєктів на суму 80901 млн дол. США [14]. Проте порівняно з провідними країнами світу Україна значно відстає за рівнем розвитку державно-приватних партнерських відносин. До основних проблем реалізації державно-приватного партнерства у сфері водопостачання та водовідведення України відносяться: неузгодженість між

законами; низька інституційна спроможність центральної та місцевої влади; високі ризики; відсутність іноземних та українських інвесторів; відсутність необхідних інституційних перетворень для створення належних умов для залучення іноземних інвесторів тощо. Тому для розуміння сутності та принципів державно-приватного партнерства важливо орієнтуватись в усіх пов'язаних поняттях та інституціях, під впливом яких відбувалось формування державної політики, в тому числі, і у сфері водопостачання та водовідведення України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Правову природу державно-приватного партнерства досліджували О.М. Вінник [23], О.Х. Петерсен [12], М. Марсіліо, М. Капеларо [10], Дж. Хука, Т. Катко [6] та інші; перспективи розвитку державно-приватного партнерства в галузі житлово-комунального господарства в Україні досліджували І.І. Килимник, Т.А. Коляда, А.В. Домбровська, А.М. Бровдій [25], І.В. Запатріна [24] та інші. Аналітичні дані щодо впровадження державно-приватного партнерства в різних країнах світу наводились у звітах міжнародних установ, таких як Світовий банк [7; 14], ОЕСР [31], та інші. Проте актуальним залишається питання впливу різних інституцій, в тому числі міжнародних, на формування державної політики у сфері водопостачання та водовідведення України щодо залучення інвестицій та на розвиток державно-приватного партнерства у сфері водопостачання та водовідведення.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною метою написання статті є аналіз впливу міжнародних інституцій, як-от: глобалізація, лібералізація та приватизація, на формування світової політики

у сфері водопостачання та водовідведення, а також аналіз питання лібералізації ринку послуг з водопостачання та водовідведення, та впливу світових процесів на сферу водопостачання та водовідведення України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державно-приватне партнерство в Україні здійснюється відповідно до Закону України "Про державно-приватне партнерство" та інших законодавчих актів, передбачає співробітництво між державою України, АРК, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами — підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договорів про: 1) концесію; 2) управління майном (виключно за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера); 3) спільну діяльність; 4) інші договори [28].

Іноземні емпіричні дослідження свідчать про те, що немає єдиної думки щодо визначення поняття державно-приватного партнерства. Термін "державно-приватне партнерство" може охоплювати сотні різних типів довгострокових контрактів з широким спектром розподілу ризиків, механізмів фінансування та вимог прозорості [10]. За загальним підходом державно-приватне партнерство — це інституційна структура, яка об'єднує державні і приватні організації. На відміну від типового державно-приватного партнерства, в якому особлива увага приділяється укладанню контрактів і приватизації державних послуг, гібридна модель підкреслює інтеграцію приватного сектора (компанії) і робочої сили (продавців) у міську систему забезпечення для задоволення громадських інтересів [10]. Державно-приватне партнерство (ДПП) привертає увагу вчених у різних областях досліджень як потенційний інструмент для співпраці в традиційно державних секторах економіки. З одного боку, ДПП досліджується як інструмент, що сприяє приватизації урядових функцій через делегування державних послуг, особливо тих, які засновані на інфраструктурі. З іншого боку, досліджуються соціальні підходи до партнерства, як до інструменту підвищення ефективності та результативності надання комунальних послуг. Таким чином, функціонування ДПП вимагає не тільки добре структурованого договірної механізму, націленого на зниження операційних витрат (економічної категорії), але й також і ступеня взаємної довіри між сторонами [10].

В іноземній літературі дуже часто питання державно-приватного партнерства ототожнюється із поняттям приватизації. Для повноти розуміння слід звернути увагу на різні значення терміну "приватизація", яке використовується в західних країнах та в Україні. Зокрема в розвинутих країнах цей термін визначає різні речі в залежності від використання, як-от: переміщення речі із державної/комунальної форми власності в приватну власність; як дерегулювання певної сфери; як передачу в управління (державні / муніципальні функції можуть також бути передані приватним компаніям); повний або частковий продаж акцій державних / комунальних ком-

паній, тощо [5]. Згідно із національним законодавством приватизація державного або комунального майна — це платне відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб покупців [29].

Розвиток державно-приватного партнерства пов'язують із світовими процесами глобалізації в економіці. Глобалізація послуг водопостачання — це багатогранна концепція і процес, нерозривно пов'язані з процесом лібералізації послуг і приватизації; з правом на воду і досягненням універсального обслуговування, за допомогою таких інструментів, як Цілі сталого розвитку (ЦСР, Глобальні цілі, Sustainable Development Goals). Глобалізація кидає виклик концепції державних кордонів, оскільки національні уряди втрачають суверенітет в управлінні своїми економічними справами. Процес також демонструє домінування неоліберальної економічної теорії, оскільки вона спрямована на усунення глобальних бар'єрів для вільної торгівлі. З моменту створення Світової організації торгівлі (СОТ, World Trade Organization, WTO) темпи глобалізації швидко збільшилися в результаті посилення імперативів вільної торгівлі на економічну діяльність. Таким чином, національні межі зменшувались у своєму значенні по мірі вступу в силу інструментів лібералізації. Глобалізація і інструменти лібералізації торгівлі, такі як Генеральна угода про торгівлю послугами (General Agreement on Trade in Services, GATS) (яка регулює як транскордонну торгівлю послугами, так і торгівлю ними в межах національної території), мають потенціал змінювати роботу ринків води, зокрема тих, які традиційно діють як природні монополії під контролем держави [2]. Основні принципи GATS багато в чому збігаються з принципами СОТ і мають на увазі надання можливості іноземним постачальникам послуг діяти в країнах-членах на рівних правах з національними постачальниками послуг, відсутність дискримінації по відношенню до будь-яких учасників Генеральної угоди про торгівлю послугами, прозорість в інформації, яка стосується регулювання торгівлі послугами, а також поступову лібералізацію в рамках переговорного процесу [26].

Таким чином, лібералізація торгівлі послугами передбачає зниження бар'єрів законодавчого регулювання щодо доступу на ринок і скасування дискримінаційних правил щодо іноземних осіб за всіма режими забезпечення торгівлі послугами. Процес лібералізації торгівлі послугами не слід плутати з процесом дерегулювання сфери послуг, який відбувається в багатьох країнах. Деретулювання сфери послуг направлено на скорочення загального втручання держави в будь-який сектор послуг, тоді як лібералізація торгівлі послугами спрямована на забезпечення того, щоб існуюче регулювання в країні не дискримінувало б іноземну участь на ринку послуг. Лібералізація торгівлі послугами сумісна з державним регулюванням сфери послуг з метою захисту споживачів, збалансованого управління економікою, контролю за природними монополіями або вирішення соціальних завдань [32].

Процес приватизації у сфері водопостачання та водовідведення, що відбувався одночасно із лібералізацією послуг, супроводжувався постійними дискусіями та суспільною критикою. Застосування GATS до послуг

з водопостачання та водовідведення було одною з найбільш спірних тем у дискурсах щодо глобалізації з моменту прийняття Генеральної угоди про торгівлю послугами у 1995 р. [2]. Приватизація води стала розглядатися практично як єдиний варіант підвищення ефективності роботи органів водопостачання і водовідведення в столицях країн, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою у Східній і Центральній Європі, в останнє десятиліття 20 ст. Коли в 1989 році уряд Маргарет Тетчер повністю приватизував водопровідно-каналізаційне господарство Великобританії, міжнародні фінансові установи відкрили дорогу для французьких і британських водних гігантів (водних транскорпорацій), щоб допомагати урядам держав та органам місцевого самоврядування інвестиціями, які супроводжувались певними реформами. Тип макроекономічної політики, який наприкінці 20 ст. був рекомендований керівництвом МВФ і Світового банку до застосування в країнах, що зазнають фінансової та економічної кризи називався Вашингтонський консенсус [30].

У межах Вашингтонського консенсусу, як програми, МВФ наполягав на виконанні рекомендацій країнами, що хочуть здійснити ринкові реформи: 1) бюджетна дисципліна (утримання бюджетного дефіциту на мінімальному рівні); 2) податкова реформа (база оподаткування "має бути широкою", а граничні ставки податків — "помірними"); 3) процентні ставки (внутрішні фінансові ринки мають визначати розміри процентних ставок певної країни; позитивні реальні ставки відсотка перешкоджають втечі капіталу і збільшують накопичення); 4) обмінні курси валют (країни, що розвиваються, повинні погодитися на "конкурентні" обмінні курси, які обіцяють стимулювати експорт); 5) лібералізація торгівлі (митні тарифи мають мінімізуватися і ніколи не застосовуватися до проміжних товарів, необхідних для виробництва експорту); 6) приватизація (приватна промисловість функціонує ефективніше; державні підприємства слід приватизувати); 7) дерегулювання (надмірне урядове регулювання сприяє корупції та дискримінації дрібніших підприємств, що не захищені від бюрократії); 8) права власності (права власності мають бути захищені; слабкі закони і погана правова система знижують стимули до накопичення і акумуляції багатства) [6; 30]. Основною рушійною силою приватизації стало певне безвихідне положення урядів держав, що розвиваються, органів місцевого самоврядування, складний фінансовий стан підприємств водопостачання та водовідведення, технічна недосконалість тощо. Результатом діяльності підприємств водопостачання та водовідведення стало неякісне обслуговування споживачів та, відповідно, незадоволення споживачів. Тому не дивно, що обіцяні вигоди від приватизації здавалися певним рішенням від всіх проблем для органів місцевого самоврядування, які перебували у складному фінансовому становищі і постійно стикаються із тиском органів влади, громади і критикою з усіх сторін. Однак згодом багато приватизованих підприємств водопостачання та водовідведення у світі швидко почали демонструвати свої слабкі сторони, оскільки вони не виконували цілі щодо розширення та модернізації мереж, надмірно підвищували тарифи, які були недоступні для малозабезпечених споживачів; діяльність приватизованих

підприємств не була прозорою та підзвітною. В результаті багато міст, регіонів і навіть країн вирішили "закрити тему про приватизацію об'єктів водопостачання та водовідведення" та самостійно розвивати системи водопостачання для задоволення потреб громадян [15]. Представник одного з провідних фінансових інститутів визнав у 2003 році: "Ми і інші в значній мірі переоцінили те, що приватний сектор міг і буде робити на складних ринках" [12, с. 251]. У звіті Світового банку 2004 року, що описує політику приватизації у сфері водопостачання та водовідведення за останні два десятиліття, зазначено "Як і у всіх економічних еліксирах, приватизація була спрощена, перепродана і в кінцевому підсумку невтішна — показавши менші результати, ніж було обіцяно" [7, с. 6].

Успішними прикладами приватизації, що спричинила залучення інвестицій в сектор водопостачання та водовідведення та збільшення доступу до послуг, є водні сектори Англії, Чилі, Маніли, Гуаякіля в Еквадорі, Бухаресту, кількох міст в Колумбії і Марокко, а також Кот-д'Івуарі і Сенегалі [18; 9]. Однак критики стверджують, що участь приватного сектора привела до підвищення тарифів і перетворила воду із суспільного блага в приватний товар [6]. Багато дослідників та діячів вважають, що приватизація водного сектору несумісна із забезпеченням права людини на воду (триваюча дискусія щодо належності води до суспільного блага чи економічного товару). Невдалими прикладами приватизації називають зупинену приватизацію водного сектору в Кочабамбі, Болівії і Дар-ес-Саламі, Танзанії, а також приватні водні системи в Джакарті і Берліні [3; 17; 8].

Аналізуючи успішну та невдалу практику, експерти Світового банку зазначають, що при здійсненні лібералізації торгівлі послугами необхідно закласти інституціональні основи реформи, розробити збалансовану і послідовну стратегію, що дозволить максимізувати вигоди і мінімізувати витрати і втрати, а також керувати політичними наслідками з метою продовження реформ (Слід зазначити, що багато рішень з приватизації водного сектору приймалися саме на політичному рівні). У випадку з комунальними послугами, які належать до природних монополій, потрібна попередня підготовка певних стартових умов для подальшої лібералізації. Як мінімум, ці комунальні підприємства спочатку повинні бути корпоратизовані, для регулювання їх діяльності слід створити незалежні державні органи, і має бути прийнято ефективне антимонопольне законодавство, створено відповідні інститути по антимонопольному регулюванню [32]. Саме неправильна послідовність етапів і заходів реформування була однією з причин незадовільних результатів реформ державного регулювання в Латинській Америці. Часто реформа регулювання завершувалася на етапі приватизації підприємств [32]. Корпоратизація означає заснування підприємства в якості самостійної юридичної особи, зареєстрованої з певними активами і пасивами, що робить можливим у майбутньому здійснення часткової або повної приватизації даного підприємства і участь його в конкуренції. Регулюючий орган, який здійснює нагляд в певному секторі послуг, і орган по антимонопольному регулюванню повинні управляти конкуренцією в даному секторі після лібералізації. Ефективність регулювання і конку-

Таблиця 1. Найбільші у світі компанії з водопостачання

Компанія (Штаб-квартира)	Діяльність	Прибуток (млн дол. США у 2009)
1. Veolia Environnement (Франція)	Водопостачання, енергопостачання енергетичні і транспортні послуги	49,519
2. Suez Environnement (Франція)	Водопостачання, очистка стічних вод, управління відходами	17,623
3. IGT Corporation (США)	Водопостачання, очистка стічних вод та ін	10,900
4. United Utilities (Великобританія)	Водопостачання, очистка стічних вод	3,894
5. Severn Trent (Великобританія)	Водопостачання та водовідведення	2,547
6. Thames Water (Великобританія)	Водопостачання, очистка стічних вод	2,400
7. American Water Works Company (США)	Водопостачання та водовідведення	2,441
8. GE Water (США)	Водопостачання та водовідведення	2,500
9. Kurita Water Industries (Японія)	Очистка води, стічних вод та ін.	1,926
10. Nalco Company (США)	Водопідготовка	1,628

Джерело: [22].

ренції будуть в основному визначати розмір отриманої вигоди від торгівлі і її розподіл між різними групами суспільства. Неefективні регулювання і конкуренція призведуть не до зниження цін, а до зростання прибутків, приносячи тим самим вигоди власникам капіталу, а не споживачам. Більш того, в країнах з низькими доходами на душу населення після проведення лібералізації цими власниками капіталу можуть стати іноземні фірми [32].

Згідно зі звітом Bluefield 2015 р., 50 найбільших приватних водоканалів в світі обслуговували понад 280 млн осіб у 24 країнах і приносили більше 53 мільярдів доларів річного доходу на основі чистого капіталу в 2014 році. Франція, Великобританія, США та Бразилія володіють найбільшими приватними водоканалами [16]. На глобальному ринку послуг з водопостачання та водовідведення домінували десять транснаціональних корпорацій (таблиця 1) (інформація станом на 2012 р.).

Через олігопольну характеристику ринку конкуренція серед невеликого числа продавців (олігополістів) приймає форму конкуренції за ринок (з довгостроковими ексклюзивними контрактами або концесіями на строк від 20 до 30 років), а не конкуренції на ринку. Слід нагадати, що саме впровадження конкуренції у сферу водопостачання та водовідведення визначали головним фактором при обґрунтуванні приватизації. Прихильники приватизації стверджують, що відсутність конкуренції в державному секторі призводить до зростання цін до необґрунтованого рівня. Проте дослідження авторів (Nukka and Katko 2003) показує, що це міф і, що приватизовані послуги водопостачання та водовідведення можуть фактично знизити конкуренцію на ринках, на яких гігантські водогосподарські компанії виграють довгострокові контракти і постачають обладнання зі своїх вертикально інтегрованих корпоративних холдингів. Спочатку може бути деяка конкуренція в торгах за послуги, але як тільки переможець буде обраний, приватна монополія для задоволення потреб потребує більшої доходу, ніж публічна [6; 21].

Глобалізація та приватизація у сфері водопостачання та водовідведення спричинили інше явище під назвою "ремуніципалізація". В період з 2000 по 2015 рік було 235 випадків "ремуніципалізації" водної сфери, в результаті чого міська, регіональна або національна влада припиняла або відмовлялась продовжувати договори на управління водопровідно-каналізаційним господарством (водні концесії, договори оренди або управління) з приватними компаніями, щоб повернути послуги з водопостачання та водовідведення під громадський контроль. У результаті цієї швидко зростаючої тенденції до ремуніципалізації 100 мільйонів чоловік у 37 країнах тепер користуються водою як суспільним благом, а не як приватним товаром. Підвищення рівня ремуніципалізації в останні два десятиліття є відповіддю на нездатність багатонаціональних корпорацій поставляти безпечну, надійну і доступну воду для спільнот по всьому світу [19; 4]. Особливо показовим був приклад ремуніципалізації у сфері водопостачання та водовідведення Парижу у 2010 році, коли мерія розірвала багаторічні контракти делегованого управління об'єктами водопостачання та водовідведення з приватними компаніями Veolia і Suez, повернувши собі пряме державне (комунальне) управління. За рішенням муніципалітету Паризьке водне господарство було перетворено в компанію спільної форми власності: SAGEP (пізніше названий Eau de Paris), 70% акцій якої належить місту (юридичний максимум становить 75%), по 14% належить Compagnie des Eaux de Paris (CEP, дочірня компанія CGE, нині входить в Veolia) і Eau & Force — Parisienne des Eaux (Suez group), інша частина належить державним організаціями та установам [1; 11]. Внаслідок чого виникла хвиля ремуніципалізації у великих французьких містах, таких як Марсель і Ліон. У США ремуніципалізацію було проведено в ряді муніципалітетів (наприклад, в Атланті). Кампанії з ремуніципалізації також пройшли в інших частинах світу, таких як Нагпур (Індія) і Барселона (Іспанія). В Італії, наприклад, активно проводи-

лись кампанії за відновлення громадської води. У 2014 р. регіональний уряд Лаціо (регіон, що включає Рим із загальною кількістю 5,7 мільйонів жителів) схвалив регіональний закон, згідно з яким водопостачання визначено послугою громадського значення, тому не підлягає обов'язковим конкурентним конкурсам. Закон сприятиме управлінню водою на неприбутковій основі та заохочувати муніципалітети до участі громадськості у прийнятті рішень щодо управління водними ресурсами. Навіть більше, закон передбачає створення регіонального фонду, який допомагає громадам ремуніципалізувати свої послуги з водопостачання та водовідведення [15].

У доповіді Транснаціонального інституту (ТНІ), Міжнародного дослідницького відділу державних служб і Багатонаціональної обсерваторії вказується, що 180 міст і громад у 35 країнах, включаючи Буенос-Айрес, Йоганнесбург, Париж, Аккру, Берлін, Ла-Пас, Мапуту і Куала Лумпур, здійснили ремуніципалізацію систем водопостачання та водовідведення. Понад 100 проєктів ремуніципалізації були в США і Франції, 14 в Африці і 12 в Латинській Америці [20]. Один з доповідачів Транснаціонального інституту (ТНІ) зазначив, що "безпосередній досвід вирішення спільних проблем приватного управління водними ресурсами — від браку інвестицій в інфраструктуру до підвищення тарифів і небезпек для навколишнього середовища — переконав спільноти і політиків в тому, що державний сектор має кращі можливості для надання якісних послуг громадянам та просування права людини на воду" [20].

Іноземні дослідники зазначають, що ремуніципалізація у сфері водопостачання та водовідведення означає щось більше, ніж просту зміну прав власності на об'єкти з водопостачання та водовідведення, і є можливістю для створення соціально бажаних і екологічно стійких моделей громадського водопостачання та водовідведення для користі нинішнього і майбутніх поколінь [15]. Підвищення рівня муніципалізації відповідає принципам політики щодо екологічного, економічного та соціального управління водними ресурсами, забезпечення права людини на воду, доступності послуг, а сильна позиція органів місцевого самоврядування послаблює рівень державного втручання і доводить модель ефективного регулювання сфери водопостачання та водовідведення без державного регулятора.

Одними з найефективніших моделей управління, регулювання у сфері водопостачання та водовідведення за останні роки вважаються моделі Німеччини та Фінляндії, які показали розумне залучення приватного сектору у сферу водопостачання та водовідведення при комунальній власності та самоврядному контролю. У Фінляндії і, в значній мірі, в багатьох інших розвинених країнах співпраця між державним і приватним секторами допомогла скоротити витрати на надання послуг в галузі водопостачання та поліпшити роботу державних підприємств, відповідальних за ці послуги. Доступний широкий спектр варіантів співпраці між державним і приватним секторами відповідно до місцевих умов. Аутсорсинг непрофільних операцій приватним підприємцям через конкурентні торги є одним з простих прикладів. У таких угодах приватний сектор отримує від 60% до 80% операційних витрат і майже 100% витрат на проєкти

капіталовкладень. Крім того, забезпечується постійна конкуренція, а не разова подія, яка відбувається раз в 15—30 років, як у договорах про управління, оренду або концесію [6; 21]. Державні підприємства з водопостачання та водовідведення в Північній Америці, скандинавських країнах, Нідерландах, Німеччині та Швейцарії виробляють високоякісні послуги з водопостачання та водовідведення для населення. Їх операції відповідають Дублінським принципам "прийняття рішень на найнижчому відповідному рівні" на додаток до принципу субсидіарності ЄС і принципам ринкової економіки — просто тому, що приватний сектор залучений в операції життєздатним чином [6; 21]. Потужні інститути місцевого самоврядування скандинавських країн, Нідерландів, Німеччини та Швейцарії визначають не тільки повноваження органів місцевого самоврядування та незалежність від державних органів, але й відповідальність органів місцевої влади за ефективне управління комунальною власністю, за забезпечення стійкого і безпечного водопостачання та водовідведення, соціальні, екологічні та інші важливі питання громади. Ніхто краще за органи місцевого самоврядування не може управляти та регулювати ресурсами, розміщеними на їх території з метою економічного, екологічного та соціального добробуту. Проте потужне місцеве самоврядування не формується за вказівкою "зверху".

Проведений аналіз впливу зовнішніх факторів на сферу водопостачання та водовідведення, таких як глобалізація та лібералізація, а також ефективність реалізації ДПП у різних країнах світу, мінливість підходів і політик у цій сфері, викриває базову, на наш погляд, проблему, яка полягає у боротьбі за спільний ресурс — воду, за управління та володіння ним. Проблема управління та використання спільного ресурсу давно є предметом політичної економії, теорії "керування спільним" та "трагедії спільного". Дослідження якої надають відповідь на питання чому одні спільноти (громади, народи, країни) досягають успіхів, а інші — століттями не можуть вибратися з провалів. Нобелівський лауреат з економіки Еліно́р Остро́м зазначила, що "якщо ресурсами користується багато осіб, тобто якщо немає чітко визначених індивідуальних прав власності на них, економісти часто вважають такі ресурси придатними для експлуатації лише тоді, коли проблему надмірного споживання розв'язують або шляхом приватизації, або застосуванням зовнішнього примусу... але, існують інші рішення, коли стабільні інститути самоврядування можна створити, якщо вирішити деякі проблеми забезпечення, довіри та контролю" [27]. Здійснивши системний і структурний аналіз цілком реальних інституцій, які успішно функціонують у світі протягом багатьох століть, Еліно́р Остро́м установила, що спільними ресурсами можуть успішніше керувати ті люди, які безпосередньо їх використовують, а не державні органи або приватні компанії [27].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином у світі реалізовано і реалізовується багато видів державно-приватного партнерства, що укладається в термін "приватизація", який не обмежується лише відчуженням права власності. Безумовно

світові тенденції як глобалізація та лібералізація впливають на формування світової водної політики. Транснаціональні компанії та міжнародні фінансові установи, як ініціатори світових тенденцій, мають безпосередній вплив на формування державної політики у водній сфері тих країн, фінансовими донорами яких вони виступають. У такому разі держава обмежена певним чином у свободі прийняття власних рішень і має дотримуватись взятих зобов'язань. Але інституційні деталі реалізації державної політики у сфері водопостачання та водовідведення (в тому числі щодо лібералізації ринку послуг з водопостачання та водовідведення), використання водних ресурсів цілком залежать від державних органів та органів місцевого самоврядування. Державна політика має визначати стратегічні напрямки розвитку сфери водопостачання та водовідведення в державі, а місцеве самоврядування має відповідати за функціонування та розвиток систем водопостачання та водовідведення в межах населеного пункту, району, річкового басейну, за доступність та якість послуг. Посилення ролі місцевого самоврядування з одночасною зміною інституційних процесів призведе до послаблення рівня державного втручання в діяльність підприємств водопостачання та водовідведення. Розумне залучення приватного сектору у сферу водопостачання та водовідведення зі збереження комунальної власності, належного самоврядного контролю та відповідальності за ефективне використання спільного ресурсу громади покращить стан галузі, рівень якості та доступності послуг.

Література:

1. Barraque Bernard (2012). Return of drinking water supply in Paris to public control. URL: https://www.researchgate.net/publication/270437866_Return_of_drinking_water_supply_in_Paris_to_public_control (дата звернення 10.08.2019).
2. Bates R. (2018). The Trade in Water Services — Improving Certainty with Respect to Drinking Water. Available at: https://unctad.org/meetings/en/Presentation/-c1mem2018_S2_Bates_paper.pdf (дата звернення 10.08.2019).
3. Finger M. & Jeremy A. (2002). Water Privatisation: Transnational corporations and the re-regulation of the global water industry. Available at: https://www.researchgate.net/publication/37408336_Water_Privatisation_Trans-National_Corporations_and_the_Re-Regulation_of_the_Water_Industry (дата звернення 10.08.2019).
4. How remunicipalisation of water services in Rostock delivered lower prices and better collective agreement, 2019. URL: <https://www.right2water.eu/news/-how-remunicipalisation-of-water-services-in-rostock> (дата звернення 10.08.2019).
5. Jack M. Beerman (2001). Privatization and Political Accountability // Fordham Urban Law Journal. 28 (5): 1507. Available at: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol28/iss5/2/> (дата звернення 10.08.2019).
6. Jarmo J. Hukka & Tapio S. Katko (2003). Water Privatisation Revisited. Panacea or Pancake? Available at: <https://www.ircwash.org/sites/default/files/Hukka-2003-Water.pdf> (дата звернення 10.08.2019).
7. Kessides Ioannis N. (2004). Reforming Infrastructure Privatization, Regulation, and Competition. A copublication of the World Bank and Oxford University Press. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/-709301468779183565/pdf/289850-PAPER0reforming0infrastructure.pdf> (дата звернення 10.08.2019).
8. Lobina E. (2005). Problems with Private Water Concessions: A Review of Experiences and Analysis of Dynamics. Available at: https://www.researchgate.net/publication/248997539_Problems_with_Private_Water_Concessions_A_Review_of_Experiences_and_Analysis_of_Dynamics (дата звернення 10.08.2019).
9. Marin Philippe (2009). Public-Private Infrastructure Advisory Facility: Public-Private Partnerships for Urban Water Utilities: A Review of Experiences in Developing Countries. World Bank. Available at: https://www.researchgate.net/publication/233698932_Public-Private_Partnerships_for_Urban_Water_Utilities (дата звернення 10.08.2019).
10. Marsilio M., Cappellaro M. & Cuccurullo C. (2011). The Intellectual Structure Of Research Into PPPs // Public Management Review, Vol 13 (6), pp.763-782. Doi.org/10.1080/14719037.2010.539112. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14719037.2010.539112> (дата звернення 10.08.2019).
11. Paris's return to public water supplies makes waves beyond France, 2014. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/water-utilities-paris/pariss-return-to-public-water-supplies-makes-waves-beyond-france-idUSL6N0PE57220140708> (дата звернення 10.08.2019).
12. Petersen O. H. Public-Private Partnerships as converging or diverging trends in public management? A comparative analysis of PPP policy and regulation in Denmark and Ireland // International Public Management Review. — 2011. — Vol.12. — № 2. — P.1—37.
13. Petri S. Juuti, Tapio Katko & H. Vuorinen (2007). Environmental History of Water. — London, UK: IWA Publishing. — 621 p. (дата звернення 10.08.2019).
14. Private participation in infrastructure database. Featuredrinking 1990 to 2018. TheWorldBankGroup. Available at: <https://ppi.worldbank.org/snapshots/-rankings> (дата звернення 10.08.2019).
15. Remunicipalisation wave. Available at: http://www.remunicipalisation.org/-front/page/remunicipalisation_wave (дата звернення 10.08.2019).
16. Richardson Amy (2005). Global private water utilities jockey for market share. Available at: <https://www.flowcontrolnetwork.com/global-private-water-utilities-jockey-for-market-share/> (дата звернення 19.08.2019).
17. Scott Mary Elizabeth (2015). Water Privatization Tactics: Cochabamba, Manila, New Delhi. Available at: <https://www.bmartin.cc/pubs/bf/15Scott.pdf> (дата звернення 10.08.2019).
18. Segerfeldt Fredrik (2005). Private Water Saves Lives. Available at: <https://www.cato.org/publications/commentary/private-water-saves-lives> (дата звернення 10.08.2019).
19. Turning the tide of water privatization — the rise of the new municipal movement, 2019. URL: <https://www.rapidtransition.org/stories/turning-the-tide-of->

PublicPrivate_Partnerships_for_Urban_Water_Utilities (Accessed 10 Aug 2019).

10. Marsilio, M. Cappellaro, M. and Cuccurullo, C. (2011), "The Intellectual Structure Of Research Into PPPs", *Public Management Review*, vol 13 (6), pp. 763-782, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14719037.2010.539112> (Accessed 10 Aug 2019). Doi.org/10.1080/14719037.2010.539112.

11. Reuters (2014), "Paris's return to public water supplies makes waves beyond France", available at: <https://www.reuters.com/article/water-utilities-paris/pariss-return-to-public-water-supplies-makes-waves-beyond-france-idUSL6N0PE57220140708> (Accessed 10 Aug 2019).

12. Petersen, O. H. (2011), "Public-Private Partnerships as converging or diverging trends in public management? A comparative analysis of PPP policy and regulation in Denmark and Ireland", *International Public Management Review*, vol. 12, no. 2, pp. 1—37.

13. Juuti, P. S. Katko, T. and Vuorinen, H. (2007), *Environmental History of Water*, IWA Publishing, London, UK.

14. The World Bank Group (2019), "Private participation in infrastructure database. Featured ranking 1990 to 2018", available at: <https://ppi.worldbank.org/snapshots/-rankings> (Accessed 10 Aug 2019).

15. Remunicipalisation wave (2019), available at: http://www.remunicipalisation.org/-front/page/remunicipalisation_wave (Accessed 10 Aug 2019).

16. Richardson, A (2005), "Global private water utilities jockey for market share", available at: <https://www.flowcontrolnetwork.com/global-private-water-utilities-jockey-for-market-share/> (Accessed 10 Aug 2019).

17. Scott, M. E. (2015), "Water Privatization Tactics: Cochabamba, Manila, New Delhi", available at: <https://www.bmartin.cc/pubs/bf/15Scott.pdf> (Accessed 10 Aug 2019).

18. Segerfeldt, F. (2005), "Private Water Saves Lives", available at: <https://www.cato.org/publications/commentary/private-water-saves-lives> (Accessed 10 Aug 2019).

19. Rapid Transition Alliance (2019), "Turning the tide of water privatization - the rise of the new municipal movement", available at: <https://www.rapidtransition.org/stories/turning-the-tide-of-water-privatization-the-rise-of-the-new-municipal-movement/> (Accessed 10 Aug 2019).

20. Vidal, J. (2015), "Water privatisation: a worldwide failure?", *Support The Guardian*, available at: <https://www.theguardian.com/global-development/2015/jan/30/water-privatisation-worldwide-failure-lagos-world-bank> (Accessed 10 Aug 2019).

21. *WaterWorld Magazine* (2004), "Water sector liberalization — a way to market economy or to monopoly market?", available at: <https://www.waterworld.com/international/-article/16200726/water-sector-liberalisation-a-way-to-market-economy-or-to-monopoly-market> (Accessed 10 Aug 2019).

22. ETC Staff (2012), "World's 10 Largest Water Companies", available at: <https://www.etcgroup.org/>

content/worlds-10-largest-water-companies (Accessed 10 Aug 2019).

23. Vinnyk, O.M. (2012), *Korporatyvna forma derzhavno-pryvatnoho partnerstva: problemy pravovoho zabezpechennia na tli zarubizhnogo dosvidu* [Corporate form of public-private partnership: problems of legal support against the background of foreign experience], *Vyd-vo "MakDen"*, Sumy, Ukraine.

24. Zapatrina, I.V. (2010), "Public-Private Partnership in Ukraine: Prospects for Implementation of Infrastructure Projects and Public Services", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 4, pp. 62—86.

25. Kylymnyk, I.I. Koliada, T.A. Dombrov's'ka, A.V. and Brovdij, A.M. (2018), *Perspektyvy rozvytku derzhavno-pryvatnoho partnerstva v haluzi zhytlovo-komunal'noho hospodarstva* [Prospects for the development of public-private partnership in the field of housing and communal services], *KhNUMH im. O. M. Betketova*, Kharkiv, Ukraine.

26. International Centre for Trade and Sustainable Development (2013), available at: <https://www.ictsd.org/bridgesnews/%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82-%D1%8B/news/%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8-%D1%8F%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%8B%D1%83%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B8> (Accessed 15 Aug 2019).

27. Ostrom, E. (2012), "Managing the shared. The evolution of collective action institutions", available at: <https://www.litmir.me/br/?b=552447> (Accessed 10 Aug 2019).

28. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), *The Law of Ukraine "On State-Private Partnership"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed 10 Aug 2019).

29. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), *The Law of Ukraine "On privatization of state and communal property"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19> (Accessed 10 Aug 2019).

30. Rohach, O.I. (2004), "Washington Consensus", *Ukrains'ka dyplomatychna entsyklopediia* [Ukrainian Diplomatic Encyclopedia], vol. 1, *Znannia Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

31. OECD (2009), "Private sector participation in water supply and sanitation infrastructure", available at: <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentfordevelopment/44684721.pdf> (Accessed 10 Aug 2019).

32. Khodzh, Dz. (2019), "Liberalization of trade in services in developing countries", available at: http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/-Pubs/Handbook_rs_Hodge_ch24.pdf (Accessed 10 Aug 2019).

Стаття надійшла до редакції 20.08.2019 р.